అంగరక్ష

రచన : మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రి

రచయిత

క్రోడి మేలుకుంది. కొక్కురొకో- అనంగానే, వాడ మేలుకుంది.

వాడకట్టు జనానికి వంటిబద్ధకం, కంటిబద్ధకం వదిలే వేళకు, గోపురంలో గూడు మేలుకుంది, గువ్వ మేలుకుంది.

ఆలయంలో అయ్య మేలుకొలుపులకుగాను, అర్చకుడు ఓ రూపాజీవ సరసను మేలుకున్నాడు. స్నానం అయిందనిపించుకున్నాడు. విసుగ్గా విభూతి, కొట్టొచ్చినట్టు కుంకుమా, పెట్టుకున్నాడు. ఇన్ని పూవులూ, అన్ని దళాలూ, పట్టుకున్నాడు. తలపట్లుగా, ఆలయం తలుపు నెట్టాడు. సిగపట్లుగా, చీకటింట శ్రీవారిని సమీపించాడు. మూతి ముడుచుకునే, జ్యోతి వెలిగించాడు. ఆపద తరుముకొచ్చినట్టు అర్చన అయిందనిపించాడు. పూలూ పత్రీ, అలవాటుగా గురి తప్పకుండా గిరవాటు వేశాడు. పంచపాత్ర తల బొప్పి కట్టేట్టు ఉద్ధరిణె తాటించాడు. ఆ చేత్తోనే, ఆరతి రవాణు తిప్పాడు. మంత్రపుష్పం విసిరేయబోతూ, అకస్మాత్తుగా అవసర నైవేద్యం మాట జ్ఞాపకం వచ్చి- ఒక్క పటిక బెల్లంగడ్డ తీసి, పళ్లెంలో, ఖంగున పడేసి, చేతికందిన నారికేళం పగలేసి, వెరసి అన్నింటిమీదుగా, చేయి చూపించి, మరో ఉద్ధరిణెడు ఉదకం ఆరివాణంలో రాల్చి, అంతసేపూ గొణుక్కుంటూన్న మంత్రం ఆపి సుతారంగా, మునివేళ్ళతో చెంపలు వేసుకుని, మొత్తానికి మొక్కు తీర్చుకున్నట్లు పూజ ముగించి, నివేదన మూట కట్టుకుని, తిడుతూన్నంత దేదీప్యమానంగా, 'భక్తి తప్పినా ఫలం తప్పరాదు' అనే ముక్క, బండ ఎత్తినంత బరువుగా నోటికొద్దీ ఊరిమీదికి గిరవాటు వేసి, 'అది, ఎవడికి తగిలితే మనకేం' అన్నట్టు చేతులు దులిపేసుకున్నాడు.

నిన్నరాత్రి పక్కా ఝామయిన్నర పాటు పాటలూ పద్యాలలో, పరుండబెట్టి, శ్లోకాలూ స్తోత్రాలూ చదివి, పవ్వళింపు సేవచేసి, నామాల మాల ఏకరువు పెడుతూ, నానావిధ శక్త్యుపచార, భక్త్యుపచారములూ చేసి, కునికిపాట్లలో ఉయ్యాలలూపి, ఎట్టకేలకు ఒంటరిగా వదిలిపెట్టిన ఉత్సవ విగ్రహాలు, వేసిన పక్క చెరగకుండా, చేసిన అలంకారాలు చెదరకుండా, బుద్ధిమంతనపు పిల్లలకు మల్లే, పుస్తకాలల్లే ఎదురుబదురుగా, ఒంటి రెక్కమీద, అలా పరుండే ఉన్నారు.

వారి అతీ గతీ, మళ్ళీ అసుర సంధ్యవేళకుగాని, - పట్టించుకోవలసిన అగత్యం లేదు-

అదీ ఆనవాయితీ - ఉత్సవ విగ్రహాలకు మేలుకొలుపులు అంటూ లేవు, పవళింపు సేవకే, వారు బరిమీదికి వస్తారు. ఈలోగా-వాటికి పులికాపు చేయడం,- అనగా, పాత్ర సామగ్రితోబాటు, తోలిచి,- కుడవడం,- ఏ కుర్రవాడో కానిచ్చివేస్తాడు: అందుకు, అర్చకుడు స్వయంగా చేయి చేసుకోనక్కర లేదు: అదీ ఆచారం

అక్షింతలు, - పిచ్చికలు ఏరుకుతినేస్తాయి: అదే వాటికి, ప్రసాదం. కువకువమంటూ, కిచకిచమంటూ

దేవర చిత్తానికి రా - వాటి సేవే సేవ !

అలాటి సేవలందుకుంటూ గుడిలో దేవర, తరతరాలుగా, చెక్కు చెదర కుండా, వెలసి, ఉండగా,- ఊరికి ఉద్ధరింపుకొని కోవెలా, కోవిలకేసి చూడని కోటా, ఉన్న చోటనే ఉంటూండగా,-

కోటలో, తరతరాలుగా,- పరివారము బలసి కొలువగా,- తిని కూర్చుచేవారి సేవ అందుకుంటూ- బ్రతుకంతా,- పవలంత తీరికగా,- ఏరేయి కారేయి, చేసిచేయని వేడుకగా,- వేసటగా,-అదే, ఆ చినుకకే తమ ఏలుబడిలో ఉంటూన్న ప్రజలకు మహా ప్రసాదంగా,- ఆలన చేయడం, తమ ఘనతకు తగనిదాయెనని, కేవలం ఒక్క పాలన మట్టుకే,- సేవకుల భుజ స్కంధాలచేత చేయిస్తూ,- తిట్లు పెదజల్లి దీవెనలంగొంటూ,- పానుపు మీద పాదాలూ స్వయం శక్తిని క్రిందపైనా మోపకుండా,- హయాములు వెలుగొందుతూండగా, - నారూ నీరూ కోరని పంట,- అరక దున్నని సేద్యంగా,- మడక దున్నని వ్యవసాయంగా,- కీర్తి చంద్రికలు గాదెల కెత్తించిన వారై,- అన్నదాతా అని పిలిపించుకున్న వారై,-ఉంతగా,-ఉండగా-

వీరి హయాములో,- అనగా,- నిన్న మొన్న ప్రాయానికి వచ్చిన బాబాజీ బుచ్చి తిమ్మ బహద్దరువారైనటువంటి బుచ్చి నాయనగారి హయాములో,- అప్పటికి గడచిన అన్ని రోజులలోనూ, ఎన్నికైన, ఒకానొక, సమయాన,-అనగా, యీ చైత్ర శు॥ ౫, మంగళవారం, దుర్ముహూర్తం గుమ్మం వదల్చే-ఉదయాన-

నగారా నౌబత్తులు, ప్రమోగంగా మ్రాంచి నిదురలో ఉన్న సువారం ధోరలు, కాచుకుని ఉన్న పడిగాపులవాండ్లు,'జీవా,యిటుయిటు' అని, వారి చేయందుకుని, చెవిదగ్గిరసా, మనవి చేయంగా, వారి మీసము వారు దువ్వుకున్నవారై, కనులు స్వయం కృషితో తెరచి, ఎదుట చూడక ఎటో చూస్తూ, ఎవడినీ కానట్టు, ఏ గోడమీది బల్లినో పలుకరించినట్టు, కొరమారిన గొంతును, ఏ చేతులో సవరించినట్లు, అదోమాదిరి అలవాటైన ధ్వనులు కాయంగా, చిత్తము చిత్తము సెందుకే, తల్లి గర్భంలోంచి, చేతులు కట్టుకుని, 'హుమాల'సత్తికి సుట్టుకుని పుట్టినవాళ్లు, ఎవడికి వాడు, కోట ఏమూలో అంటుకున్న దవ్వంత గొంతుతో, నాయనా, నాయనా, అనుకుంటూ, ఒకడు నడుంపట్టి, మరిద్దరు లేవనెత్తి కూర్చుండబెట్టి, పిక్కలుపట్టి, పాదాలు చాచి, వెన్ను చాది, మక్కలు గుద్ది, వారు ఆవలించంగా, చిటికెలు వేసి, 'ఏలిన వారు నిదుర లేచారు!' అని మనవి చెప్పుకోంగా, ఆ వాక్యానికి, నిత్యకృత్యపు బూతొకటి కలిపి, పూర్తి చేసి, వాళ్ళచేత చిత్తం - చిత్తం అనిపించుకుని, ఉత్తర క్షణంలో, పంచాంగ శ్రవణానికి బాసిపట్టు వేయించుకున్న వారు కాగా,—

కాలంనాడు, పాత హవేలీలో, విజయం చేస్తూన్నవారైన గిరిజాల ప్రభువులకు, ఏవేళకు ఆ వెన్నెల పడుతూ, వయసంతా, ఒక్క పొద్దులుండని కాలక్షేపం చేసి, అక్కడి నిధులూ నిక్షేపాలూ,. చిత్తము వచ్చిన వారిని గుత్తకొనడంలో, నోటి సాయం చేతి సాయంతో కొల్లపోగా, రక్తి రగిలి రగిలి, చిగురుకు, చెక్కు చెదరీ చెదరక గోడలూ గొబ్బెలూ మట్టుకు మిగులంగా, ఆ తగులాటం తనకేల అని, వాటి పాపానికి వాటిని వదిలి, తన పుణ్యాన తానుపోతూ, ముక్తికి ఏనాటికీ లోటు లేనేలేదు కనుక, లోక సాజంగా, ఒక్క కన్ను భుక్తిమీద ఉంచి, యిప్పటికీ, వెనుకటి మంచే అనిపించుకుంటూన్న మాణిక్యం,-

ఎన్నడో తానూ ఓ బాలా కుమారే గనుక, అప్పటిపాటగా, పైట సర్దుకుంటూ, కుచ్చెళ్ళు దిద్దుకుంటూ, ముచ్చటి చూపులు చూస్తుంటూ, పిలువనంపి సారసన్నంత చనవుతో వచ్చి, పలుకరించి పరిహాసం పట్టే రసన్నంత బింకంతో, ఆట్టే ఒక్క కులుకు కులికి, ఆలవోకగా బరాబరులు చేసినదై, ఎదుట కేవిణీ మీదనున్న వారి వాలకం ఓరకంట కనిపెడుతూ ఉండంగా, వారు సెలవిచ్చారు గదా!

“పానకమా!- పాయసమా!-”

అంతలో మాణిక్యం మనవులు సెలవారబోసింది గదా!

“...పానకమంత పలచనకాదు,
పాయసమంత చిక్కనకాదు-
కొంచెం కుడీ ఎడం—
పచ్చిజామకాదు - పండుమామిడి
కాదు.

యిప్పుడిప్పుడే దోరకు వస్తూంది.
అరగారగా, అనుభవించేందుకు

మమ్మేలినవారికి, ఏ వేళ నైనా, అదుపులేదు, అభ్యంతరం లేదు కాని, కాని, అర్ధాన్నపు బ్రతుకులూ, అల్పబుద్ధులూనూ!'

అయ్యో పాపమని ఆదరించపోతే, అణాకాసు రూపాయ్ బిళ్లల్లే మోగలేదేమందిట, వెనకటికో ఏబ్రాసి.

“చిత్తగించండి, బాబూ” ఎంత

కాయకం వచ్చినా ఎద్దు - ఏడు మాడలు పలుకుతుందా?

తులమెత్తుకు - తుల మెత్తూ బంగారం- మేలిమి కావాలట. దీని ముత్తక ముల్లె, తమరి దగ్గిర దాచ బెట్టినట్టు-"

ఊపిచూసినా-ఊహుఁ కొంగ్గందే!
చిన్న మెత్తు తగ్గదట! అకాపాతకం!
తిరిపానికొచ్చామా, దేవురిం
చొచ్చామా,

ఒళ్ళిచ్చుకుంటున్నామ్ ఒక్క-ధర్రై తేఖరారందా మనుకున్నామ్. తూగ లేకపోతే ఒగ్గేసెయమను - ఆసేసిం దయ్యా!

ఏలినవారు - చల్లగా ఉండగా, మరో తలకు మాసిన లక్ష్మీపుత్రుడు, తగుదునమ్మా - అని, ముందుకు రాగలడా- బజానా యివ్వగలడా? ఒకవేళ, యిచ్చి పుచ్చుకోడాలంటూ వచ్చినారయే అనుకుందాం- యీ ధర్మప్రభువులకు కాకుండా కన్వేసి ఆరాయించుకోగలడా?

ఏడబుట్టి, ఏడ పెరిగినా వే, వగిసీ, యీ అయ్య అనంగా, కోటిలో ఎన్నికైన మగరాయుడు కాడటే-

"కావాలెనని సుంత కనుసైగ
చేసితే—
రావద్ద వొద్దికకు రంభ చెల్లెలైన
నీవుగామం టేను నిన్ను మించిన
దొకతె—
ఈ సీమ దొరకదేమే ఏమేవ్"

మమ్మేలినవారి మీద నేకదా, వెనకటికి ఆనాడు, సారంగపాణి అయ్యవారు పదం కట్టి పాడింది-, ఆలాటి పరువున్నవారి, పాదాల నీడ పడిఉండటం, కట్టిన కోక కట్టక పెట్టిన సొమ్ము పెట్టక, ఏడు వారాల పున్నెమూ ఏక పానుపుచేసి, ఏలుకోమంటే, ఏలిన వారు ఆలకిస్తే, అద్దదీ ఫలంపాటు కానీ, పరిగేరుకు తింటే అదో బతుకా! యింత మదుపు, యింత మక్కువ నీకు ఎక్కడ దొరికేనే?

సీమధోరసానులంతటివారు పని గట్టుకు పడవెక్కి వచ్చి, బెదురూ బెరుకూ లేకుండా, చెట్టంత మొగుడు ఎదరుండగా, వీరి చేతికి చేయందించి, మీద చెయ్యేయించుకుని, వారి బాసలో వీరితోబాటు డాన్సులాడేవారే - చూసినవారు యిప్పటికీ చెప్పుకుంటారు. అది కలియుగమైకుంరంటే! అలాటి వారే, మా అయ్యవారు! ఛప్పన్న దేశాలవాళ్ల సరసాలూ ఎకాక్కలప్ప గించినట్టప్పగించేరే!

అని నీ ఉబ్బు తబ్బిబ్బుకానూ
సొమ్ము శాశ్వతంకాదే అమ్మ-
మీయమ్మ మాట వినవే-అలాటి
ప్రాపకం—

మళ్ళీ రమ్మంటే రాదే! అని, ఆ పింజెకానాను నయానాభయానా గట్టిగా కదలేశాను! కాని,బాబూ, దాని తల్లి గోరుముద్దలోనే ఏదో మంత్రం మదుపూ బెట్టినట్టుంది. అది, మెట్టు దిగలా! పైగా, అంటుంది కదా,నాకో పదొచ్చెనో, నీకో వరకిచ్చేను!

పలుకుంటే పరగడుపేలనే
వదినా—

వట్టి చేతులూపుకుంటూ వచ్చి, వారికి అప్పనంగా వరగబెడితే, నాకేం ముట్టాను! నీకేం గిట్టాను?... యిలా గిల్లికజ్జాకు వచ్చింది బాబూ, మళ్ళీ జన్మకది మాయదారి ఒంటరి మగనాలు కానూ!

మీ గులాపుదానికి అంత అక్కరే వచ్చి, అంత అవసరమే వచ్చినా, దాని పక్కనలుగుడు సొత్తుకు చేజాస్తానా? యిచ్చే ప్రభువులున్నారు-రాజాంగంగా పుచ్చుకుంటాను - పుచ్చుకుంటూనే ఉన్నాను !

అంతేకదా మన రివాజు.

యిచ్చేయీడున యిచ్చుకోవాలి. పుచ్చుకొనే తీరున పుచ్చుకోవాలి.

నిన్నగాక మొన్న కళ్ళు తెరిచిన యీ బొడిపెలకు- ఆ మచ్చికలూ తెలియవ్, ఆ మర్మాలు తెలియవ్- పోనీండి బాబూ, అది కాకపోతే మానె, దాని అక్క కూతురు మరొక్కతె అనువుకొచ్చేను. రేపో మాపో, మంచి పొద్దువేళకు, నేనే వెంటబెట్టుకొచ్చేను.

మాంచి వద్దికొ కసరూ ఉన్న
దాన్ని, దిద్ది తీసుకొస్తాను.
హస్తార్పితం చేస్తాను. అప్పైన
అంటారా—

ఆడిగించుకునే అలవాటుందా, యీ అందాల బాబుకు? 'అద్దిరా సుద్ది!' అని అద్దాల మేడకు వచ్చిన దాన్ని వట్టి చేతుల్తో పంపివేస్తారా, యీ వైభోగ వసంతరాయలు! నిద్దరలోనైనా, నిలువునీటు మాసని, యీ మానినీ మన్మధులు మాచేత పేద ఆరుపు అరిపిస్తారా?- కలలో మాట!

ఎదట ఉన్నవారు, ఎప్పటి
కప్పుడు పెళ్ళికొడుకులే!
మమ్మేలేవారు, ఊరుకూ
వాడకూ బాలాకుమారులే!

—మీ సిరిగల పాదాలకు మొక్కి, మరులిచ్చే చూపులకు సొక్కి, మా కందని ఆ చెక్కిలి ఓరకంట నొక్కి, మీ దివ్యరూపమే మనసులో కౌగిట బట్టి,-

ఏ విరి బోణికైన వెన్నుడవై,
ఏ మోహినికైన, ఈశ్వరుడవై,
ఈవీ తీవీ వెదజల్లుకుంటూ,

వెన్నెలంత వేడుకతో, విలసిల్లా అని విన్నవించుకుంటున్న దానసై

సెలవు పుచ్చుకుంటున్నాను బాబూ ...మరి, నాకు సెలవిప్పించండి బాబూ,

—వేగిరం సెలవిప్పిస్తే వెంటనే తిరిగి వచ్చి, మరో ముచ్చట సానుకూలం జేస్తాను బాబూ- తమరి చేతిమీదుగా సెలవు పుచ్చుకుని కదిలిపోతాను బాబూ!

ధొరవారు పలుకలేదు. చేతులు కట్టుకున్న దాని వంకకు జూసి, తల ఎగర వేసినారు. వాడు, పిడికిలి డమరుకమల్లె ఆడించగా, మాణిక్యము, ధొరవారి సన్నిధినుంచి కదలంగా,—

యిక పండిత గోష్ఠి ప్రారంభమైంది-

.. పంజరంలో పెరుగుతూన్న చిలుకను, ధొరవారి సన్నిధిలో, అల్లంత దూరంలో ఉంచగా, వారు చేత ఫలమందుకుని, దాని కందకుండా కవ్వించంగా, ఆ పులుగు స్వస్తి వాచకముగా, సంబోధన ప్రథమలతో, ప్రభువుల గుణగణాలు ఒక్క సహస్రముపైగా, సంతచెప్పి వింత వింత తద్ధితలు పన్ని, లుగలు క్సమాసములు అల్లి, దండాన్వయముతో చెండాడి, ధొరవారి తల్లితో బుట్టువుల పేరవిహారములు ఒక్కొక్కరుకుక్కగా, ఘన జటక్రమాలు గుప్పించి, శాంతిపన్నము ముమ్మారు రట్టించి, ధొరవారి మునివ్రేలు, ఒడిసి పట్టి ఆకలి నొక్కు నొక్కంగా, వారు తమ పాండిత్యము దాని మీద కురిపించంగా చిలుకతోబాటు సేవకులూ, రెక్కలు ఎగుర వేస్తూ సంబరాలు పోగా,-

ఆ తరుణాన, బాబాజీ బుచ్చి తిమ్మ బహాదర్‌వారు తరఫ్ బుచ్చి నాయన, ముందు వర్తమాన ముంపకుండా, దయచేసిన వారు కాగా-

ధొరవారు దిగ్గున లేవబోయి, తాములేచి నిలుచున్నంత గౌరవాలు సేయంగా, సేయపోగా, వారిని వారించినవారై, ఏమని సెలవిచ్చినారంటేను-

“తమరు, యిలా నిత్యానందులుగా ఉండటం-
తమ సన్నిధిలో, యీ వినోదాలు సాగడం-
తమతోబాటు సేవకులూ సంతోషాన ఉండటం-...”
“మన పుణ్యం”-“మనం దేవాంశ సంభూతులం కదా నాయనా!-”
“చిత్తం!, తల్లులు కన్నారు - దాదులు పెంచారు.
దేవతలం కనుక మనిషి బుద్ధులు మనకు నేర్పలేదు!
మనుష్యులను చేయలేదు!-
మనం సంభూతులమా - బూతులమా!-
సెల వీయండి!-
మనం ఏనాడూ, అమ్మను అమ్మా అని పిలువలేదు.
అమ్మచేతి గోరు ముద్దలు తిన లేగ,- వారి చంక నెక్కలేదు
అందుకనే మనకింత కసి,- పక్షి చేత పలుగుచేత

వారిని తిట్టించి, మనం పరమానంద పడతాం - చిత్తగించారూ!

ఈ ఉదయాన్నుంచీ - దేవతల రోజులు పోయినాయి,
మనుష్యుల రోజులు వచ్చినాయ్
యిది, మనుష్యులూ, మానుషాలూ ఉండే కోట
దేవతలకు చోటులేదు. తమకు దేవిడీమన్నా-

సువారం తవ్వించేస్తున్నా. కోట పడగొట్టించేస్తున్నామ్. ఈ ఆట కట్టు! నేను మనుష్యుల్లో మనిషి నౌతాను. తమరు దేవతలు కనుక ఏ దేవాలయానికో దయచేయవచ్చు-” అనంగా,

“మా, నాయనకు ఎవరిమీదనో కోపం వచ్చినట్లుంది.”

“నామీద నాకే- అది మీ మీదికొచ్చేనేమో-

చెట్టుకు కట్టిస్తానో, చెంపపెట్టు పెట్టిస్తానో,

కట్టుబట్టలతో గుమ్మం అవతలకు నెట్టిస్తానో - చెప్పలేం!

చేతికందినమట్టుకు స్వీకరించి, విజయం చేయండి!

నాయన, అక్కడ నిలువలేదు.

ధొరవారికీ, మరి కాలు నిలువలేదు. సరివారితో మంత్రనాలు చేశారు. ఏలినవారి మాట సాగరాదనుకున్నారు.

దిక్పాలకులందరూ స్వర్గం విడిచిపోతే - దేవతల గతేంగాను ప్రభువులూ! అని పరివారం మొరబెట్టుకోగా, మాంచిది, మే మెక్కడకు పోయేమురా - ఏలినవారికి ఏదో పీడ కలొచ్చింది. బుద్ధి ఒక్క క్షణ కాలం చలించింది. అంతే, కాని, యీ వెర్రి ఎంతసేపు లే- అని ఓదార్చినారు.

ఆ వెర్రి అట్టె నిలిచిపోయె- పోయి పోయి వేయి విధాలాయె.

ఇక మనం కలుగజేసుకోవలెనను కున్నారు. సగౌరవంగా, కట్టివేయించి, గుట్టు చప్పుడు కాకుండా గట్టి చికిత్స చేయించవలెనను కున్నారు.

కాని, ఏలినవారు - ఎరీ-

మండలాధీశ్వరుల దగ్గిరికి పోయి వ్రాలారు. ఆ కరగ్రాహులు వీరి కరస్పర్శ చేసి, కూర్చుండవేసి, వివరాలు విని, విని, అర్థంకాని తనంలో, ఆ మాటల్లో ఉద్రేకం, ఆ మనిషిలో ఉద్వేగం, వైభవంగా కాక వంటిగా రావడం, ‘మేము’ అన్న పలుకే లేకపోవడం - గమనించిన

వారై, "జమీందారుగారూ! మీ పెద్దలు బాహుబలంలో రాజ్యాలు సంపాదించినవారు. క్రింది తరాల వారు ప్రతాపంతో రాజ్యాలు చేసిన వారు. పరగణాలో ప్రజలకు దేవతలు మీరు. మామూలు మనుష్యులు కారు. ఎందుకో బెదిరినట్లున్నారు. భయం లేదు. మీకు సీమ ప్రభుత్వపు రక్షణ సర్వదా ఉండనే ఉన్నది. పోయి రాజ్యం చేసుకోండి." అన్నాడు. మీరు మహారాజులు! మీకేమండీ! అని మరీ మరీ అన్నాడు. నాయనకు, నిజానికి మతి పోయింది. "నన్ను మీరన్నా ఓ మనిషిని చేయండి" అని వాపోయినాడు. చేయించినారు, చికిత్స —

పది కాలాలు గడిచినాయ్, బావుటాలు మారినాయ్-

దేశం, అశోక చక్ర విహితమై, ధర్మం పాణిపాద రహితమై, గగనయానము కాగా-

ఆనాటి రాజసాలు వడుకు నూలు తెలి ఉడుపులు కట్టగా-

ఆనాటి విలాస విహారాలు, గీతా పారాయణ చేయగా,

ఆనాటి నిద్రలేని ముద్రాధికారం కుటీర పరిశ్రమ కాగా-

పాలెరాట్నం - సరకారు యిలాకా భవనాలకు ముఖ్యాలంకారం కాగా,

ప్రజల మీదికి ప్రణాళికలు రాగా పరగణాలు చీలికలు కాగా,

యిదే స్వాతంత్ర్యం కాగా,-

నాయనకు విమోచన కలిగింది: విడుదల చేయించింది, ప్రభుత్వం.

కోట లేదు. కోట తాలుకు ఒక్క పిట్ట లేదు.

ప్రభువు వారి పెద్దలు చేసిన రాజ్యం, ప్రజలకు శ్రమదానమైంది.

మందిలో పడ్డారు నాయన - అది మా బాగే కాకపోయె.

వెనుకటి జమీందారనేరు కొందరు - పాపం, వెర్రివాడనేరు కొందరు.

వీడూ మనతోబాటు మనిషే అనడు, అనలేదు ఒక్కడూ—

నేనూ, మనిషినే నర్రా!- అని మరో వెర్రి నాయనకు-

దానికి, చికిత్స?-ఊహుఁ మనిషిని మనిషిని చేయడం-

భగవంతుడికే చేతకాదు. ప్రభుత్వమేం చేయ కలదు-పాపం—!

కువారం ఘోరవారున్నారే- వారు ఎలా కాలం గడుపుతున్నారంటావా, అమాణిక్యం ఉందే, తిన్న విశ్వాసాన, తన పంచనుండనిచ్చి యింత కాచి పోస్తూన్నది. వారు, అదే శివితో, అలనాటి రాజసంతో, నీమాజామాతో, ఓ కుక్కిమంచం మీద కూర్చున్నవారై, మతిలేదు కనుక మహారాజులల్లే బ్రతుకుతున్నారు.

అబ్బాయ్ బాబాజీ బుచ్చి తిమ్మబహద్దురున్నాడే, వారు...ఊహుఁ వాడు వీడే; ఆ బుచ్చయ్య!—

ఒకారి నమ్మకా నమ్మకాలతో నాకు నిమిత్తం లేదు. యింతకాలానికి, నేనూ ఓ మనిషినే అని,— నామీద నాకు గట్టి నమ్మకం కలిగింది. వెర్రికి వేయి విధాలు. అందులో యిదోకాటి అంటావా, అయితే మానెలే యీ తరహా నాకు ఆనందంగా ఉంది!

ఆఁ ..ఒక్క విషయం.. ముఖ్య విషయం నే చెప్పలేదు... నీవు అడగాలేదు. అదేమిటంటే ..

ఒక్క ప్రశ్న... నేనే వేస్తాను- విప్పుతాను!

మా పుట కేమిటి? మా పెంపకమేమిటి?-

మా నాయనగారు, వారి పెద్దల లాగానే, అన్ని అచ్చటలూ ముచ్చటలూ తీర్చుకుంటూ, ఓ కన్ను కోళ్ల మీద, ఓ కన్ను జవరాళ్ల మీదా, ఉంచి, ఎన్నడనన్నా, శివిగాను, ఏనుగో, గుర్రమో ఎక్కుతూ, తతిమ్మా వేళల్లో, బ్రతుకే పడకటిల్లుగా, జాట్టూ కట్టూ, యధాలాభంగా, చెరిగేందుకు యియ్యకోనే, యిందువదనలు పందిరిమంచంగా, తోయజముఖుల తొలి ప్రాయమే హంసతూలికా తల్పముగా, ఉవిదల ఉపాంగే ఉపబర్హణంగా, అలా అలా, వేదోక్తమైన పరిపూర్ణ ఆయుర్దాయము అనుభవించిన వారైనారనేది, జగద్వితమే.

నేనూ, అలాగే మెలగవలసిందే కదా?-

అబ్బాయ్, మా దాదులు, మాకు చిన్నతనంలోనే చిలిపితనం అలవాటు చేస్తారు. నూగు మీసాల వేళకు నూత్న మర్యాదలు అన్నీ సదరు సాకు గరడీల క్రమాన తరఫీను చేస్తారు. చవకబారు శృంగారం మాకు దూమెరుగు పెడతారు. సంసారి అయినవాడు కలలో అయినా తలవంచవలసిన అవకతవకలు, మాకు మర్దన చేస్తారు. అమత్నా! మా సత్నా! అగతుకు మా బ్రతుకు! అదే మా వరుస! అలా క్రిందా మీదా పడుతూ, అదే స్వర్గమని భ్రమపడుతూ...... నిత్య కృత్యాల్లో, ఏదో నిదుర మత్తులో, ఆ పూటకు యింట విస్తరి వేస్తాం. ఒకొక్కప్పుడు. వంశోద్ధారకుడు ఉద్భవిస్తాడు. అదీ, రాజసాని కనంగ రత్న!

నేనూ ఆ తరహాను పుట్టినవాణ్ణే, అలా పెరిగిన వాణ్ణే- కాని, అనుక్షణం నన్ను వెంటాడి, నన్నాడించ

వలసిన ముసలి సౌఖరుకు, మాగ్రహపాటున ముది ముప్పొన, బుద్ధి మారింది. నాకు మంచి కథలు చెప్పాడు. మంచి తనం నేర్పాడు, మంచివాణ్ణి చేశాడు. మంచివాడనగా మామూలు మనిషని మా పరిభాష! అదీ గుడ్డిలో మెల్ల! లోతక్కీలు తెలియక, మా పరివారం, నన్ను పాన్పెక్కించాలని తంటాలు పడ్డది. యిక్కడ కోటలో చిన్న ధోరవారు ఎదుగుతున్నారనగా, అక్కరకోసం, అక్కడక్కడ,- కొన్ని పూల మొక్క లెదుగుతూంటాయి. వీళ్ళు, నిగా ఉంచి పెంచుతారు. అది అంతవరకూ చెల్లుతూ వచ్చింది.

కాలం ఖర్మం కలిసిరాగా, ఓనాడు, నన్ను, అల్లందుకు పెళ్ళికొడుకును చేశారు. తగుబాటి ముప్పారు. ఓ కుర్రదానిచేత, గులాబీలు నా కిప్పించారు. ఆలదాన్ని నా పాదసన్నిధిని కూచుండవేశారు. మీద, పూవులు ద్రిమ్మరించారు.

“గొజ్జంగిలా కొమరారి మల్లెలా మరులుపోయి, జాజిలా సరసాలిచ్చి సంపంగిలా, చెలువాల పరవశించి, పూజలే పురుషుడుగా, నోములే పూవుల మాలగా, యీ చిన్నది చేసుకున్న పుణ్యము పరిమళించాలి_”

అని, ఆచేత ఆచేత దీవించిన వారికి, నవ్వే నవ్వుకో వరహా, కులికే కులుకుకు ఓ మొహరీ, చొ॥ వేని కవి విలుచుకు నేందుకు తగినంత డబ్బు తలగడక్రింద ఉంచి, కొంగున కట్టేందుకు, జోడు రవ్వలిచ్చి, పైపైవాళ్లు వైదొలగంగా, ఒంటిపాటు చూసి, అయ్యది, ఓ కులుకు కులికి, నా మీద మునివ్రేళ్ళ పన్నీరు చిలకంగా, దాని చెంప ఎగిరింది.

సంబాళించుకుని, మంచి గంధం అందుకుంది. మీది మీదికి వచ్చింది. పళ్లు రాలినంత పనైంది. మన దిదో తరహా సరసమనుకున్నంత వయారం పోయి, ఎడమచేయి, మెడమీదికి పోనిచ్చి, గడ్డం పట్టుకుని ముద్దులు కుడవబోయి, ఎగిరి అవతల పడ్డది.

ఆ పూటకు ఆశృంగారం చెల్లు.

మరునాడూ, అదే తంతు, మరో శాస్త్రీ మార్చి, సాగించారు. పట్టుకు హూనం హూనం చేశాను. మళ్ళీ, ఎవళ్లూ మన జోలికి రాలేదు. అర్జునుడి శాపం మనకు తగిలిందనుకున్నారు. అంతతో, ఆరగడ తప్పింది.

పరగణాలో అంటే మనం కాపురం చేస్తున్న ఊరిలో ప్రజలు ఎలా బ్రతుకుతున్నారా అని ఓరాత్రి ఒక్కణ్ణే, తిరగబోయినాను! కోవిలకు పోయినాను. అక్కడో ధూపం లేదు, దీపం లేదు. కళ లేదు, కాంతి లేదు. చీకట్లో ఎవడో పడుకుని బీడీ కాలుస్తున్నాడు. పరదేశినని నన్నూ బబ్బోనిచ్చాడు. వాడివల్ల కొంతవైనం తెలిసింది. అర్చకుడున్నాడే వాడు హుటాహుటి సాని కొంపనించివచ్చి, స్వామివారి మీద యిన్ని నీళ్లు జల్లుతాడంట! చిన్న జమీందారుగారికీ, యుక్త వయసు వచ్చింది గనుక, వారిని పానుపెక్కించేందుకు ప్రజల దగ్గిర, డబ్బు దండుకున్నారట. చెప్పి చెప్పి యీ రాచరికాలు తుడిచి పెట్టుకుపోతేకాని, దేశం బాగుపడదు! అనేశాడు. పారజూడగా, నాకూ అలాగే అనిపించింది. మేం ప్రభుత్వం చేసేది ప్రజల ఘోషకా వాళ్ళ సొమ్ము మాభోగాలకా అనిపించింది!

మనుష్యులమీద పశువులు ప్రభుత్వం చేయడమా అనిపించింది. మొత్తం ఛీ అనిపించింది. కలగజేసుకున్నాను. మల్లాగుల్లాలు పడ్డాను. మనిషినైనాను. ప్రజలకు మా బాధ తప్పింది. ఔనా!

మీరు పెట్టిన బాధలో బాధలా హింసబెట్టేందుకు నూతనవిధానపథకాలూ ప్రణాళికలూ వచ్చిపడటంలేదా అంటావా—

అది, పరమాణువు పరిష్కరించాల్సిన సమస్య. నేను, యిన్నాళ్ళకు ఓ మనిషిని. అదే నా కంగరత్తు!